

Kései, keserű léptek – Fragmentumok az öregségről

Oravecz Imre: *Alkonynapló*

Magvető Könyvkiadó, 2024

„Oh lassan szállj és hosszan énekelj, / Haldokló hattúúm, szép emlékezet!” – idézi Petőfit az *Alkonynapló* mottójában Oravecz Imre, és ezzel már a befogadás kezdetén olyan kulcsszavakat ad az olvasónak, melyek a kötet fő irányvonalait is kijelölik. A hattúúdál, az elmúlás, az emlékezés és az ének (mint költészet) mind benne sűrűsödnek a kétsoros részletben, és ezek mindegyike fontos szerephez is jut a 81 éves szerző naplótöredékekből építkező új könyvében.

A 2015-ben napvilágot látott *Távozó fa* című verseskötet által megkezdett utat folytatja az idén megjelent *Alkonynapló*, mely azonban a korábbi könyvvel ellentétben nem versekben, hanem kisebb-nagyobb prózai fragmentumokban beszél az elmúlásról és a halál közelségéről. Oravecz az elmúlt évtizedek egyik legfontosabb magyar lírikusa, aki *A Rög gyermekei* trilógiájával prózaíróként is bizonyította rendkívüli tehetségét. Most mintha a két műnem határán egyensúlyozna, 2018 és 2023 között keletkezett naplóbejegyzései (legalábbis egy részük) akár prózaversekként is olvashatók. Maga a cím naplóként határozza meg a kötet műfaját, és a hosszabb-rövidebb bejegyzések maguk is visszatérően reflektálnak a naplószerűsége. Az egyik írás például Márait idézi („Úriember legföllebb naplót és leveleket írhat”), és a naplóíró erre reagálva jegyzi meg nem kevés öniróniával: „Ha így van, akkor végre megleltem a megfelelő műfajt. Már csak úriembernek kellene lennem” (142). A címben megjelenő összetett szó első fele sem szorul különösebb ma-

gyarázatra, az alkony olyan irodalmi toposz, melyet lehetetlen félreérteni. A címet ráadásul kiegészíti egy borító, mely kiválóan ragadja meg vizuálisan azt az egyszerre sötét és törékeny lelkiállapotot, mely a teljes könyv alapvető atmoszféráját is meghatározza.

A téma az öregség, az öregedés és ezzel együtt a magány, a kiszolgáltatottság, az erő elvesztése – elsősorban negatív tapasztalatok. Ha léteznek is pozitívak, Oravecz krónikását nem igazán érdekli vagy egész egyszerűen nem talál ilyet. „Az *Alkonynapló* minden eddiginél nagyobb nyomatékkal mutat rá arra, hogy Oravecz életműve tartalmi értelemben is ezt az eredeti, pazarul kimunkált, hasonlíthatatlan sormintát követi: kizárólagos tárgya a veszteség, a hiány, a leromlás, az elmúlás – legyen szó tájról, nőkről, faluról, természetéről, kivándorolt családokról, meghalt rokonokról és persze mindenekelőtt magáról a beszélőről” – írja Keresztury Tibor a *Literán* (2024. március 15.) megjelent kritikájában. Az öregedéssel való szembenézés nem egyszerű dolog, megöregedni pedig nem jó. Oravecz kerüli, hogy valamilyen idealizált alakban tárgyalja ezt a traumát, mert hogy az öregség trauma és krízis, azt nem rejti véka alá. A bölcsesség, az életre való nagyobb távlatból való rálátás lehetne az, ami némi értéket vihetne az öregség értelmezésébe, de a kötet elbeszélője nem bújik bölcselkedő, az élet értelmét feltárni kívánó pózok mögé. Sőt, egyértelműen kifejezi, hogy nem jutott el semmiféle végkövetkeztetésig, nem érti az életet jobban, mint bármikor. Ékes pél-

dája ennek az, hogy időskori szakításának fájdalma ugyanolyan próbatétel elé állítja, mint korábban, jelezve, hogy az életkor önmagában nem teszi könnyebbé a már ismert dolgok elviselését.

Az, hogy a bizonyosság és a bölcsesség sem feltétlenül az öregkor része, abból is jól látható, hogy a naplójegyzetek tele vannak kérdésekkel, melyek a bizonytalanság hírnökei. Az *Alkonynapló* kérdéssel indul („Elment a sárgarigó, a kakukk, a gólya, a fecske. Megvárod, míg visszajönnek?”) és azzal is zárul („Meddig még? Hogyan akkor? És azután?”). Ez a modalitás elsősorban az elkerülhetetlen halál megérkezésének időpontjára vonatkozik, de nem kizárólag arra, hiszen öregnek lenni nemcsak ezért jelent kiszolgáltatott, törekeny és bizonytalan létállapotot. A halál mindenki életében jelen van, de az öregségbe a szokásosnál is jobban belopakodik, és mintha veszteségek sorozatával készítené elő megjelenését. Az idős elbeszélő egészsége gyenge (pitvarfibrillációval és sokféle nyavalyával küzd), magányosan él, kutyái is megöregednek, sőt el is pusztulnak, az élete egyre üresebbé válik, napi rutinok irányítják csak. Sőt, a körülötte levő táj, az Oravecz-életművet ismerőknek oly otthonos Szajla is pusztul, a határ eltűnőben, az erdők letarolva, a földeket pedig nem műveli senki.

Az egyre közelebbi elmúlás állandóan jelen van az elbeszélő gondolataiban, érzelmeiben, és ezt a környezetébe is kivetíti, maga körül is ezt a feltartóztathatatlant pusztulást látja. És mindezt végtelenül őszintén és személyesen írja meg, szembenézve a félelemmel, mely ott bujkál, és néha elő is lép a sorok mögül. A könyv naplószerű fragmentumai sokfélék, témájukat és hangvételüket tekintve is. Tartalmazzák a korábbi évtizedek emlékeit (szülők, barátok, szerelmek, élmények, kaliforniai utazások), beszélnek a pályatársakról (van, aki csak monogrammal, van, aki teljes névvel szerepel), és az elbeszélő számára fontos szerzőkről és olvasmányokról is (Tolsztoj, Márai, Mikszáth,

Csehov stb.). Feltűnik bennük a szajlai táj, a ház, a telek és egy időskori szerelem ajándéka, majd az ezzel kapcsolatos csatlódás is. Azért ennyi minden, mert aki szembenéz az élet végével, óhatatlanul vissza is tekint, számot vet és leltárt készít: „Már úgy gondolok mindenre, eseményre, cselekedetre, gondolatra, érzésre, mulasztásra, emlékre, hogy tovább tudjam adni, hogy felidézhessem, hogy elszámolhassak vele. Előszedem, szemügyre veszem, tanulmányozom, újból rögzítem magamban, figyelmem kiterjed a részletekre is, nem szépítem, nem veszek el belőle, nem teszek hozzá, őszinte vagyok [...]”. A leltárba emberek, helyek kerülnek, és belekerül a fiatalkori én is, akit nehéz megérteni 50–60 év távlatából, aki ugyanúgy az eltűnt idő része, mint ahogy lassan minden. De a naplóban nemcsak emlékezés és az ezzel szorosán összefüggő állandó búcsúzás zajlik, mert a leírás jelen ideje is jócskán megmutatja magát, például a naplóról kisebbik fiának felnőtté válásában vagy a mindenki számára ismerős járvány képében. De a könyv utolsó harmadában egy időskori szerelem is megjelenik, és bár az emlékező, visszatekintő részek továbbra is megmaradnak, mégis átveszi a főszerepet ez az érzelem. Az öregkori szerelem és a másfél év után bekövetkező szakítás történetének bemutatása láthatóvá teszi, hogy a rajongás, a vágy, a hiányérzet és a fájdalom semmit nem változnak az évek alatt. A szerelem az szerelem, életkortól függetlenül, és a szakítás éppen olyan fájdalmas, teljesen lényegtelen, hányadszor történik az emberrel.

Az *Alkonynapló* kis fragmentumai nemcsak azt mutatják meg nagyon személyesen és nagyon őszintén, hogy milyen az öregséget megélni, de arra is rámutatnak, mennyire nem tud mit kezdeni ezzel a társadalom. Egy viszonylag hétköznapi esemény leírásában, néhány sorban is meg lehet ragadni azt a hozzáállást, ahogyan társadalmunk az öregekkel bánik: „Záróra előtti percekben lépek be az n.-i szupermarketbe. Szemlélatomást én vagyok az

utolsó vásárló. *Igyekezzék, papa!* – sürget az ajtónál egy üzletvezető kinézetű férfi. Nemigen akart megbántani, de megvonaglom” (63). A társadalom viszonyulása persze nem elsődleges szempont, mert ami igazán lényeges, az az, hogyan éli meg a szubjektum a saját öregségét, mire figyel, hogyan értelmezi a körülötte zajló dolgokat, a jelent és a múltat ebben az időszakban.

A sokféle téma sokféle megszólalás-móddal társul, a bejegyzések között van tárgyilagos, ironikus, önironikus, nosztalgikus és tragikus hangvételű is, de talán a rezignáltság a legerőteljesebben uralkodó minőség. Ez a heterogenitás változatossá teszi a kötetet, a témák és hangnemek sokfélesége és váltakozása egyfajta ritmust és lendületet ad az olvasásnak is. A befogadónak a természetképek, a betegségek, a ténytyszerű leírások, az érzelmek, a család rég halott tagjainak megidézése közepette nem lankad a figyelme, az öregség és az emberi élet újabb és újabb rétegei tárulnak fel előtte. A perspektíva mindvégig az öregemberé, akit néha sajnálunk, néha nem értünk, néha szánunk, olykor, egy-egy gesztusában még ellenszenvesnek is gondoljuk, de éppen az, hogy megmutatja minden oldalát és nemcsak az öregséget, de saját magát sem idealizálja, ez teszi tiszteletreméltóvá, ez adja nézőpontjának méltóságát. Az, ahogyan beszél, bevallottan szubjektív (mi más is lehetne egy napló esetében) és személyes, nem rejti véka alá, hogy a műben megjelenő világot saját értelme-

zésben mutatja meg: „Személyes vagyok, és őszinte. Vagyis az igazat írom. De a magam igazát. Ami azt jelenti, ami nem illik a magamról alkotott képbe, azt elhagyom. Ritkán van ez, de van. Tehát csalok” (198). Furcsa paradoxon ez a bekezdés, hiszen az emberre oly jellemző „szépítésről” szól, elmondja, hogy él vele, tehát bevallja a csalást. De ha ez feltárul, akkor valóban csalás-e az, ami történik? A könyv persze nemcsak őszintesége miatt hordozza az említett méltóságot, hanem azért is, mert elbeszélője lassú, de folyamatos hanyatlása ellenére is megőrzi azt a nyitottságot, ami a világ befogadásához, érzékeléséhez és a kérdések megfogalmazásához szükséges.

Az *Alkonynapló* lapjain egy magányos öregember készülődik a halálra, és bár Oravecz a már említett mottóban Petőfit idézi, Pilinszky *Apokrif* című költeményének sorai is eszünkbe juthatnak a kötetet olvasva: „Szemközt a pusztulással / egy ember lépked hangtalan.” Ezek a „kései, keserű léptek” visszhangoznak a kötetben, mely már önmagában a pusztulással szembeszegezett fegyver. Legalábbis így határozza meg egyik célját maga az író, amikor azon elmélkedik, miért ír egyáltalán: „Mit kellene hát tennem? Értjem be a pusztá létfenntartással? Akkor meg mit szegeznék szembe a hanyatlással, a pusztulással, a véggel?” (157). Oravecz köteté bátor és megrendítő könyv, mely farkaszemet néz az elmúlással, és bár ott lapul benne a félelem, a szeme sem rebben.

Kolozsi Orsolya

KOLOZSI ORSOLYA (1980) tanár, kritikus, az MMA Művészeti Ösztöndíjprogram ösztöndíjasa. Legutóbbi kötete: *Olvasónézet* (válogatott kritikák, 2021).